

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΝΗ*)

Γ'.

Γύθειο, Δεκεμβρης 1909

Σάν είναι καλοκαιρία ακόμα, είπα, ως τραβήξω μέσα να ιδούμε λιγάκι και το έσωτερικό, την καρδιά της Μάνης, και ύστερνώτερα γυρίζοντας πάλι, μπορούσαμε στην πρωτεύουσά της και ζητάζουμε τα κουσούμια της. Ήθελα ν' αρχίσω από πάνω από την πρωτητερινή-ξεχωριστή επαρχία του Οϊτουλου τη στεριανή περιοδεία μου και ξεκίνησα με βαπόρι, μα με βαπόρι όχι μεγάλο, που δε μακραίνει πολύ από τη στεριά, να φέρω γύρα όλη τη Λακωνική χερσόνησο ως το μυχό του άλλου κόλπου, του Μεσσηνιακού, ως αυτή την Καλαμάτα, κι από κει πιά να ξεκινήσω πάλι μέσα προς τα κάτω, με το αξιότερο μεταγωγικό μέσο για έναν που θέλει να ταξιδέψη απολαβάνοντας αληθινά τη φύση, με το μουλάρι.

Είτανε τόσο γλυκειά κ' ήσυχη μέρα του χυνόπυρου και φάνοταν εκεί μέσα στο καραβοστάσι τόσο ήμερη ή θάλασσα, που δεν μπορούσε παρά να περιμένω, μ' όλον το φόβο μου από δαύτη, και ώραιο ταξείδι. Έπιασα το κάσσαρο του βαποριού, ξεπλώθηκα στον καναπέ του καπνιστήριου και τέτωσα τα λογιά μου κατά τα παράλια που σιγά-σιγά προσπέρναε το σκαφίδι μας. Νά, πρώτο πρώτο το άσπριδερό και όμορφο Μαυροβούνι, το αρχαίο Μιγόνιον, που είπαμε λίγο παρακάτω ο ήρωϊκός Παισαβας με την Πεταλεια του, όπου του κάκου αγωνίστηκε και τσακίστηκε για να κάμη απόβραση ο Ίμπραήμης στα 1826. Νά, ακόλουθα το Σκουτάρι, η πρωτεύουσα του άλλου γειτονικού δήμου της Καρουπόλεως, και το κλεισμένο λιμενάκι τους τον Παρασυρό και το Ισπανικό αλύακι του. Νά, κι ο Κότρωνας, η πρωτεύουσα του παρακάτω δήμου, με το φυσικό καραβοστάσι του και λιμένα τις Κολοκυνθίες, όπως φέρεται γραμμένος σ' όλους τους χάρτες και σ' όλες τις περιγραφές, που οι δασκάλι μας τον κάμνε αγνώριστο σε θαλασσιούς και απρόφερτο σε στεριανούς δήμο και όρμη «Τευρόνης», όπως σας σημείωσα στο προτητερό μου γράμμα. Ίσια τώρα πλώρη το βαπόρι κατά το Ταίναρο, παράλληλα με δυαλή, καταπράσινη, καμαρωτή παραλία σαν της Νύφης τόμορφο χωριό που άγναν-

*) Κοίταξε φύλλα 369, 370 και 376.

Κι ο άνθρωπος μέσα στα θάμνη
της άκείρας νέας ζωής
θα είναι πάντα η κυβερνήτης
ή τραγουδιστής.

Ω φωλιές! Ω αηδόνια! Πάνε
τάμοιαστα και τα πεζά,
πέτρα ανύλιστη σκεπάζει
πεθαμμένη τη Σκλαβιά.

Στεροπαίδι αγάλια αγάλια
θα προβάλλη και θα βγή
πλάσμα ακόμα πιο γιομάτο,
νόημα πιο βαθύ.

Κι ο Άρχοντάνθρωπος θα νάβγη,
που η ρομφαία του κι αυτή
θα φοντάξη σαν κιθάρα
Πανορμονική.

Κι ο άνθρωπος ο βαριμοίρης
ο ιδροκόπος δουλευτής
ο άπλερος που παραδέρνει
δούλος η βασανιστής,

τεύουμε, τα Δημαρίστια και τη Λάγεια που φανταζόμαστε, την πρωτεύουσα του άλλου όμωνυμου δήμου, όπου η καρδιά και η γλώσσα της αληθινής Μάνης βραστίνονται ακόμη από τη Δωρική συνήθεια και διάλεκτο. Κατεβχίνουμε ακόμη, ως που να φτάσουμε το Πόστο Κάγιο, το αρχαίο 'Αχιλλειον, κι όλες εκείνες τις ξεσχιτρυκτιές και τις μπασιές της στεριάς και της θάλασσας που τελειώνουν στη μεγάλη εκείνη πούντα τον κάβο Μπαταπά, το αρχαίο Ταίναρο και μη βλέποντας σήμερα ζωντανό και άκμαίο άλλο μέρος από το μεγάλο φανάρι, το Φάρο του Ταίναρου, γυρίζουμε πίσω δυο χιλιάδες χρόνια και ψάχνουμε με τη φαντασία μας τα ερείπια της Σωσόλας με το ιερό της 'Αθηνάς Σωσολαττιδος και την πόρτα του 'Αδου, την αείς 'Αδην καταβρασινα—εύκολο πράμα νομίζω αποδώπκ σε μια μεγάλη τρικυμία.—Γυρίζουμε την πούντα κι αρχίζουμε πιά ν' ανεβχίνουμε το Μεσσηνιακό κόλπο. Πρώτο εκείθε συναπάντημα της φαντασίας ένας ναός του Ποσειδώνα και τα ερείπια της Καινηπόλεως, λίγο παραπάνω από την «Καινούρια Χώρα» και φτάσαμε στο Γερολιμένα, το επίνειο της Κίττας και της Μέσσης, της νεώτερης Κίττας με τους άμετρητους πύργους της και της πικλιότερης Μέσσης με τα πολλά ιερά της. Έδωθε αρχίζει ο κάβο Γκρόσος, «θυρίδες» αρχαία, χειρότερος, φοβερότερος, άνεμικώτερος από το Μπαταπά, που δε μας αφήνει κεφάλι κι άντερα, ούτε της 'Ωριάς το Κάστρο και το παραμύθι της αντίκυρα να συλλογιστούμε, ούτε του Λάμπρου Κατσώνη το θαλασσινό αλησμόνητο τρόπαιο από τη νεώτερη ιστορία, ούτε την άλλη μεγάλη ντροπή του Ίμπραήμη και δόξα τω Μανιατάνε με τη θανάσιμη άποτυχία του εκείπα στο Δυρό. Φουσκώνει η θάλασσα χωρίς δυνατό άνεμο, βουτζει και σπάει το κύμα στα πλευρά του άτμοκίνητου, το κατρακυλάει δεξιά κι άριστερά κι όμπρός και πίσω απ' όλες τις μεριές και περδέρνω μιάν όρχ αλύπητα ζητώντας να πατήτω τη στεριά σε πρώτο μέρος που θα κάμη να σταθί με άγκουρα η άτμό. Είναι αυτό το λιμάνι, το καραβοστάσι της Τσίμοβας η Άρεοπόλεως, όπου πρώτα κατάφρασε ο αποκάτω από τον 'Ορλώφ στην πρώτη Έπανάσταση Ρωσικός στόλος, και όπου κάνω κ' εγώ βιαστικά την απόβρασή μου, άφινοντας για άλλη περίσταση την Πλάτσα και το Λευκτρο, τον Κάμπο και την Καρδαμύλη.

Έσουρπωσε πιά και μόλις δικρινόμε τους

και η βασανιστής η δούλος,
άμολόγητα και σκληρά
μύριους τύρινους γρικαίει
μέσ' τα σωθικά,

κι ο άνθρωπος ο βαριμοίρης
θα ύψωθή θριαμβευτής
σε μια γή πλατεία προφήτης
μιας πλατύτερης ψυχής.

Ξέρω ποιά άπάντηση θα δοθί στο διαταγμό μου
άν είναι ποίηση η φιλοσοφία τέτα άρχιδιάσματα
πεζά. Μά προλαβαίνω άντιτάζοντας κ' εγώ κά-
πιους στίχους του ίδιου ποιητή έμπνευσμένους από
ιδέα σχεδόν παρόμοια.

Και σά νάμουνα κ' εγώ εκεί πέρα, ανάμεσα
Στους ελεύτερος ελεύτερος, και ξεχασα
Τον Άράπη, τάλισόδεμα, το γύπα,
Κ' έννοιωσα τα σίδερα σαν τα φτερά,
Και σαν ήλιου φέξιμο τη μοίρα μου
Μέσ' σής φυλακής τη μαύρη τρύπα.
Κι άκουσα τις άλυσίδες μου
Νά το σημαδεύουν ταιριασμένα

βράχους και τις πέτρες της άκρογαλιώς, όπου κοντοζυγώνει η βάρκα που θα μας βγάλλη την πιλοσηκώνη άδιάκοπα το τρανταχτό κύμα που άφρίζει και σπάζει πάνω σ' αυτές και πηδοίμε τελοσπάντων κι ανεβχίνουμε αυτούς και τρυπώουμε στο κοντινό μαγαζί που χρησιμεύει για πρκατορείο, ύποτελωνετο και ξενοδοχείο μαζί. Μά πατάμε στεριά, και τα σωθικά μας παίρνουν άπάνω τους: πεινάμε και μόσκος μας φκίνονται τα νοστιμώτατα τηγανητά ψαρκάκια και το τυρί που μας σερβίρει ο καλός Μανιατής και περιποιητικός ξενοδόχος. Περνάει η όρχ άδάρετη με την καλή κουθέντα κι όταν βγαίνουμε και σιγά-σιγά από βράχο σε βράχο πατώντας με προτοχή μη ξεγλυστρίσουμε, ροβολάμε τον κατήφορο στη θάλασσα, άγρικώω το βουγγητό της και τηρώω το ήχηρό σπάτιμο των κυμάτω στις πέτρες και ξεδιαλώνω τις βρακούλες στ' άκρογαλί μαζεμένες. Είναι πολύ σηκωμένα και λαμπερά τ' άστέρια του ουρανού, που μας οδηγάει με το άχνό φώτισμά τους στο περκαλάσσιο κατάλυμά μας, όπου με περιμένει παστρικό κρεβάτι και βελύτατος ύπνος με το σιγαλό πιά νανούρισμα του γιαλού, που άρχιτε να κατασιγάξη το θυμό και τη βοή του.

Την αύγή, θαμπά, στο πόδι! Είναι τόσο σπώνιες σ' έμας οι εύκιρίες αυτές να σηκώνεται κανείς τόσο πρωί, που άμα πρρουσιάζεται καμμιά πρέπει να την άδράχνη και να τη χαίρεται απ' όλοτελα. Όσο να κλοστοιμαστούμε, ζημέρωσε. Ρήχνω μια ματιά από το περκαθράκι της κάμαρας μου άπάνω στο γιαλό. Σά να σύχασε κομματάκι η φουρτουνιασμένη θάλασσα. Το κύμα όμως σπάει κι άφρίζει αλύπητα άπάνω στους βράχους. Το βραποράκι της Καλαμάτας χορεύει, σφυρίζει κ' έτοιμάζεται να εξακολουθήτη το δρόμο του. Στο καλό! ως είν' κληκ το μουλαράκι μου, που είν' έτοιμο να με δεχτή άπάνω στις στέρες πλατές του.

Άλλη ματιά μου περιτυλίγει όλη την παραλία και το χωριό που βρίσκομαι. Στην άκρη-άκρη, έμπρός πέρα σε μια πούντα που σηκωκτιζει η γής,

Μέσ' σής φυλακής τη μαύρη τρύπα
Το τραγοῦδι μου, τραγοῦδι νικητή,
Και σκαρφαλωτός από τα ύψη μου
Έρριξα φωνή και τα ελπ

Τά ελπ πεός το σκλάβο λαϊ στα πόδια μου,
Κοι προφήτης και ζωγράφος και τεχνίτης
Τα τεράστια και τάξηγητα όσα είδα,
Και το μίλημά μου λόγος έγινε,
Κ' έγινε κι ο λόγος μου πολμός,
Και χρυσή κιθάρα η άλυσίδα!
Και μ' αποκριθήκανε και βόγγηξαν
Και του κάστρου οι άλυσίδες και των άλλων
Που έρρεναν κλεισμένοι εκεί,
Και στοῦ κόσμου μέσα τάλισόδεμα
Και του κόσμου άκούω τάλισόδεμα.
Σάν ξεχωρισμένη μουσική.
Σάν τα πάντα που σαλεύουνε και ζούν,
Νόησα και σ' έσας τη δύνομη
Που μεταμορφώνει σας και σās ύψάνει,
Άλυσίδες, μοίρες, τύραννοι!
Κάποιο χέρι άρχίζει πιο κοντά
Νά σās πάη προς το φτερό και προς τάηδόν!

Γιατί μας συγκινεί η προφητεία τούτη, ενώ η άλλη μας άφίνει κρύους; Άπλοῦστατα: γιατί περνάει μέσα απ' την ψυχή του ποιητή, γιατί νιόθουμε τον ποιητή να μεθάει απ' την άτομική του ιδέα κι όχι από μια καλή θέληση να φιλοσοφήσει σάνει και καλά με θυσία κάθε αίστήματος, βαθύτητας, πρωτοτυπίας.

(*Ακολουθεί)

ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

Ξαγναντεύω ένα κάτι που ἀσπρίζει ὁμορφα ὁμορφα και γειτονεύει με μιὰ ἐκκλησίτσα· εἶναι ὁ τάφος τοῦ Πετρόμπεη. Θὰ πάω νὰ προσκυνήσω... Ἐδῶθε ὀλοτρόγουρά μου παλιόσπιτα, πύργοι, κούλικες, ἀνά κατα, ἀνώμαλα, ψηλά, χαμηλά, παστρικά, παστρικά ὅμως, ἀσπρισμένα ἀπὸ καινούριο ἀσβέστωμα ἢ μαυρισμένα ἀπὸ τὴν πολυκαιρία. Ἐνας ἀπὸ δαυτοὺς ξεχωρίζει με κάπια φανταστικὴ ἀπὸ μόνος μεγαλοπρέπεια... Δὲν ξέρω πὼς λίγο λίγο ὁ νοὺς μου γυρίζει πίσω-πίσω, βαθειά-βαθειά στὰ παιδικαῖσα μου χρόνια τὰ πρῶτα πρῶτα και μου παρουσιάζει μπροστὰ μου ἕνα βιβλιαράκι μικροῦτοικο, χωρὶς ξώφυλλο, ἀραβο, με λίγα φύλλα, τὰ μισὰ κομμένα με δόντια, με μιὰ ἐπιγραφή: «Τὰ αὐγὰ τοῦ Πάσχα». Τὸ πρῶτο ἀναγνωστικὸ βιβλίο ποὺ πήρα στὰ χέρια μου ἄμα βγήκα ἀπὸ τοὺς πινακούς στὸ ἀλληλοδιδασκτικὸ ἐκεῖνο τὸν καιρὸ σχολεῖο. Ἐπέρασαν περισσότερα ἀπὸ πενήντα χρόνια· τὸ εἶχα μπιτί λησμονημένο και τὸ ξεθάφτει, μὸς τὸ φέρνει στὸ νοῦ μου, τί; ἢ ἀρχή του· οἱ πρῶτες του ἀράδες, ποὺ δὲ θυμάμαι κι ἄλλες. Ἀρχίζε: «Στὸν παλαιὸ Πύργο τοῦ Μαυρομιχάλη, τὸν κείμενον εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Πελοποννήτου...» στόπι! τίποτε ἄλλο, τίποτε περισσότερο δὲν κράτησε ἢ μνήμη μου· κι αὐτὲς τίς ἀράδες τίς ἐβγαλε ἔξω, περίεργο πρᾶγμα! τὴν κατὰ πρώτη φορά, ὕστερα λέω ἀπὸ πενήντα χρόνια, ἢ θεά αὐτοῦ τοῦ πύργου. Νὰ λοιπὸν τὸ μέρος, τὸ θέατρο, ποὺ ἀνοίγονταν ἢ ἱστορία ἐκεῖνη ποὺ διάβαζα τότε και δὲ θυμάμαι σήμερα καθόλου οὔτε τὴν πλοκή της οὔτε τὸ τέλος της. Ὑστερ' ἀπὸ πενήντα χρόνια νὰ μου παρουσιαστῇ μπροστὰ μου ὁ Πύργος, ποὺ ἡ παιδική μου φαντασία προσπαθοῦσε νὰ συλλάβη, νὰ πιᾶση ὀλοζώντανο, πραγματικὸ, στὸ φυσικὸ, μεγάλο κι ἀξιοθάμαστο κάδρο του μέσα στὴ λαμπερή ἀπὸ τίς πρῶτες ρηξιᾶς τῆς αὐγῆς και τοῦ Φαέθοντα ἀχτίδες!

Ἦ, τί θὰ εἶδνα νὰ εἴρισκα σήμερ, νὰ ἐπιβίνα στὸ χέρι μου, νὰ ρούφκα τὸ βιβλιαράκι ἐκεῖνο, ὄσο ἄγνωστο κι ἀνόητο κι ἀν εἶναι. Ἐβερκ τὴν Ἀθήνα ἀνού-κάτου, μὰ δὲν μπόρεσα νὰ τὸ βρῶ. Ἦ, και νὰ τύχαινε κανένας νὰ τὸχευ ἢ νὰ τὸβρισκε και νὰ τὸ σταλνε στὸν παλαιῖκό

ΧΡΥΣΑΝΘΟ ΠΑΛΙΑΠΙΔΑ

ΦΥΛΛΑΔΕΣ

ΤΟΥ ΓΕΡΟΔΗΜΟΥ*

IB'

Η ΝΟΙΚΟΚΕΡΑ

Πέρασε ἢ ὥρα με τὸ τρομερὸ παραμῦθι τῆς χαροκαμένης μας τῆς Γιαννούλας. Βγαίνει και τὸ κακόμοιρο τὸ κορίτσι, χλωμὸ, δακρυσμένο, ὀλότρεμο. Ἦ καρδοῦλα του θὰ στραγγίξῃ αἷμα ἀπὸ τὸν πόνο. Τί τὴν πόνεσε ἔτσι, καμμένη Γιαννούλα! Ἦ τάχα πρέπει νὰ τ' ἀκούον κ' οἱ ἀνῆξερες μας οἱ ρωμιοπούλες, τί παράδεισο τὸν εἶχανε οἱ γριᾶς τοὺς! Μὰ κι ἔσοι πάλι τάκουσαν, τί ὠφεληθῆσαν! Τὸ πολὺ χαιρουνται ποὺ δὲν ἔχουν και σήμερα τέτοιες σφοδρὲς, ποὺ δὲν μπαίνουν πιά Τούρκοι νὰ σκορπίσουν ἀφανισμό στὶς φωλιές τοὺς.

... . Ἀκου τὴν τώρα τὴ μικροῦλα, φιλοτραγουδαῖ στρώνοντας τὸ τραπέζι, νὰ διώξῃ τὸ φόβο της. Πρέπει νὰ βλέπῃ κάποιον ἀρματωμένο μπροστὰ της νὰ τὴν κυνηγά τὴν καμμένη. Ἀμποτες νὰ τῆς σταθῇ σὲ καλὸ της αὐτὸς ὁ φόβος!

Ἦς κρυφότερῆζουμε τώρα ὡς ἀπάνω, νὰ καμα-

*) Ἦ ἀρχὴ στὸν ἀριθ. 353.

ρώσουμε και τὴ μάνα της. Ἦσσαινε ἀνθρώπος ἐδῶ πέρα. Ὀρθάνοιχα τὰ παράθυρα. Μπαινοβγαίνει ὁ δροσᾶτος ὁ μπάτης, και τοὺς φέρνει τὴν ὑγιὰ, τὴ ζωὴ και τὴ δύναμη. Χρειαζόμενος εἶναι κι αὐτὸς γιὰ τὰ βλασάρια ποὺ θὰ μᾶς δώσης μιὰ μέρα, λυγερή μου κοπέλλα! Εἶναι ἢ μεγαλῆτερη ἢ κόρη τούτη, ποὺ ἀκούμπάει ἐκεῖ στὸ παράθυρο και λογιάζει τὴ θάλασσα. Τὸ ξέρει ἐκεῖνη γιατί τὴ γλυκοκοιτάζει τὴ θάλασσα. Αὐτὴ τῆς φέρνει τὰ γράμματα, θὰ τῆς φέρη και τὸν καλὸ της μιὰ μέρα. Τί δὲν εἶδνε νᾶχης τοὺς στοχασμοὺς της αὐτὴ τὴν ὥρα! Ἦσθι μυστήριον ἢ ἀγάπη! Ἦς τὴ λατρέψουμε ἀπὸ μακριὰ κι Ἦς τὴν ἀφήσουμε νὰ καίη ἐκεῖ ἢ-συχ, σὺν αὐτὸ τὸ καντήλι σιμὰ στὰ κονίματα.

Μιὰ ματιὰ στὴν ἄλλη τὴν κάμαρα, και φεύγουμε. Βλέπω δυὸ κερεὲς ἐδῶ μέσα. Ἦ μιὰ μεγαλόσωμη, ὄχι πολὺ περασμένη, ἀγκάλια τὸ φῶς ἔρχεται πίσωθὲ τῆς και τὴν κάνει και φαίνεται κάτι νεώτερη. Αὐτὴ εἶναι ἢ ἀρχόντισσα, ἢ κερὰ τοῦ σπιτιοῦ. Κρίμας ποὺ δὲν εἶναι μέρα, νὰ καλοδῆς τάγα-θὸ πρόσωπό της. Ἦ ἄλλη, ποὺ κάθεται δίπλα της και τῆς κρυφομιλεῖ, αὐτὴ με τὰ μαῦρα, εἶναι γειτόνισσα και πρέπει νᾶρθε νὰ τῆς διηγηθῇ τὰ μύρια της βᾶσανα. Αὐτὴ τὴν ὥρα, ποὺ συχάζουν τὰ σπιτία, ποὺ δὲ φάνηκε ἀκόμη ὁ νοικοκύρης, τὴ διαλέγουν οἱ χαροκομένες, οἱ ζωντοχήρες κ' οἱ φτωχὲς νὰ πάνε νὰ ποῦνε δυὸ λόγια στὶς σπλαχνικὲς τοὺς γειτόνισσες. Ποιὸς ξέρει πὼς τὴν κρατᾶει τὴν ἀρχόντισσα και τῆς τὰ λέει αὐτὰ τὰ δυὸ λόγια! Κι αὐτὴ τὴν ἀκούγει με ὑπομονὴ και τὴ συμπαθεῖ μ' ἕναν πόνο, ποὺ λὲς κ' εἶναι αὐταδέρφη της. Ἦ ἀνεβαίναμε πιὸ νωρίς, Ἦ ἀκούγαμε θλιβερὲς ἰστορίες κ' ἐδῶ. Ἦ ἀκούγαμε πὼς ἢ μαυροφόρα ἔχει πέντε χρόνια νὰ δῆ τὸν ἀντρα της. Πὼς ξενοδολεῖ νὰ ζῆση τρία παιδιά. Πὼς πλάκωσε κ' ἢ ἀρρώστια και πὼς πάει νὰ πεθᾶνῃ τὸ μικρότερό της. Κοίταξε τὴν καλὰ, τὴν ποὺ σηκώθηκε και τοιμάζεται, κι ὄλο τοιμάζεται νὰ φύγῃ, κι ὄλο κρυφομιλεῖ. Κοίταξε ματιὰ γλυκὰ και δακρυοβρεμένα, κοιτάξε φρούδια πλατιά και κατὰμαυρα, χείλη νόστιμα και ψιλὰ. Ἦ ἀπ' ὄλο τὸ πρόσωπό της στᾶζει ἢ γλύκα τῆς ὁμορφιάς κ' ἢ πίκρα τοῦ πόνου, τῆς φτώχειας, τῆς ἀδικῆς ὅμως φτώχειας, τῆς φτώχειας ποὺ παίρνει τὸ θυμὰ της ἀπὸ τὸ μιντέρι και τὸ τινάζει στὴν ἔρμη τὴν ψάθα. Καὶ καθὼς ξεκινάει, ἀπλώνει τὸ χέρι της ἢ ἀρχόντισσα και τῆς βάζει κάτι στὸ χέρι. Ἦ ἄλλο μυστήριον τοῦτο. Ἦ ὄχι τῆς ἀγάπης ποὺ μᾶς φέρνει στὸν κόσμο, μόνο τῆς ἄλλης, ποὺ μᾶς ἀνεδάξει στὸν οὐρανό. Ποῦ μᾶς κάνει και χύνουμε κόμπο δάκριο κι ἀπλώνουμε χέρι σ' ἕνα μισοπνιμένο.

Σωστὴ χριστιανὴ ἢ ἀρχόντισσα. Ὁ ἀντρας της, τὸ δεξιὸ χέρι, ποτεὲς δὲ θὰ τὸ μάθη τί ἐδῶσε τῆς γειτόνισσας με τᾶλλο τὸ χέρι της.

Τέτοιες βιολέττες λουλουδίξουν ἐδῶ πέρα πολλές. Θαρρῶ δὲν πολυπροκόθουνε στὶς χώρες αὐτὰ τὰ βουνήσια τὰ λούλουδα. Ἦκεῖ βλέπεις ἄλλα. Ἦκεῖ εἶναι ὁ πολιτισμός. Ἦκεῖ μόλις και νοῦσιση ὁ καλὸς ὁ νοικοκύρης πὼς σιμῶνει τὸ τέλος του, δίνει τὸ μισὸ τὸ εἶναι του σ' ἕνα σπιτάλιο και τελειώνει.

Ἦ ἔτσι ἀδειάζει κ' ἢ κοκῶνα του νὰ πάη στὸ θέατρο, τὴν ὥρα ποὺ κάθεται ἢ νοικοκερὰ μας κι ἀκούγει γειτόνισσες. Ἦ κοκῶνα τῆς χώρας τὰ θέλει τὰ δάκρια της νὰ τὰ χύσῃ στὸ θέατρο. Δὲν τῆς μένουνε γιὰ ζωντοχήρες και γιὰ χαροκαμένες. Στὴ χώρα ἔχει ἀνοιχτὰ μαγαζιά και πηγαίνει ὅποιος θέλει και βρίσκει τὸ ψυχικό. Στὸ χωριὸ τέτοια μαγαζιά δὲν ἔχει. Πηγαίνει ἢ φτωχὴ στῆς ἀρχόντισσας, τῆς δίνει τὸν πόνο της και παίρνει ἕνα κομμάτι ψωμί. Στὴ χώρα πάλι, ἀν εἶναι λιγὰκι ἀπόνετες οἱ ἀρχόντισσες, εἶναι λιγὰκι ξέννοιαιστες κ' οἱ γειτόνισσες. Ἦ φτώχεια της βρίσκει πόρεψη. Ἦ ζῶσε στὴ χώρα ἢ μαυροφόρα μας, γλήγορα θάβρισκε καρδιές νὰ τὴν πονέσουνε. Μὰ αὐτὰ εἶναι τοῦ πολιτισμοῦ πρᾶματα. Ἦδῶ πάντα βρίσκουμε τὴν ἀρχόντισσα σπλαχνικὰ, τὴ γειτόνισσα τίμια και συμμαζεμένη.

... Φωνὲς ἀκούγω κάτω. Ἦρθε ὁ ἀρχοντας. Τρέχα, ζωντοχήρα μου, ἀπὸ τὴν πιάσπορτα. Ἦς φύγουμε κ' ἐμεῖς ἀπὸ τὸ παράθυρο.

II'

ΦΤΑΝΕΙ ΜΑΣ ΤΟ ΧΩΡΙΟ

Ἦ δὲν εἶτανε Σαβὰτο βράδου και ξημέρωμα Κεριακή, θὰ σ' ἐπαίρνα νὰ πάμε και σὲ κανένα φτωχικὸ νυχτέρι, νὰ κρυφοκαθίσουμε σὲ μιὰν πόχη και νὰ καμαρώσουμε ὄλη τὴ γειτονιά. Ἦ ἄλλη με τὴ ρόκα της, ἄλλη με τὸ μάγκανο, κι ἄλλη με τὸ βελόνι· γριᾶς, μεσόκοπες, παντρεμένες, κοπέλλες· νὰ δουλεύουνε με τὰ χέρια τοὺς, με τίς γλωσσὲς τοὺς, με τ' αὐτιά τοὺς. Νὰ βλέπῃς, ν' ἀκούς και νὰ μὴ χορταίνῃς φτάνει νὰ νοστιμεύσαι παραμύθια, τραγούδια και νοῖσματα.

Καλὰ ὅμως ποὺ ἔτυχε Σαβατόβραδο και θὰ λείψουμε ἀπὸ τὸν πειρασμό. Γιατί δὲν εἶναι σὺν τὸ χαρέμι ἐκεῖ, νὰ βλέπῃς κοιμισμένα κορμιά. Ὀλες γλυκοφάγγουν ἐκεῖ ζωντανές, λυγερὲς και σπαρταριστές. Μιὰ νὰ τίς ἔδλεπες, και θὰ μούλεγες ἀμέσως: «Ἔγω θὰ μείνω ἐδῶ· δὲν τ' ἀφίνω πιά τὸ χωριό».

Ἦ ὄχι, φτάνει μας. Ἦ ἄλλου εἶναι ἢ δουλειὰ μας τώρα. Τὴν πηγῆ τὴν εἶδαμε. Τὰ ἦπιαμε τὰ κρουσταλλένια της νερά. Ἦρθαμε στὴν πηγῆ γιὰ νὰ πιούμε, ὄχι νὰ γίνουμε πλατάνια και νὰ ριζώσουμε δίπλα της. Τώρα πρέπει νὰ κατεβοῦμε τὸ ρέμα, νὰ μποῦμε στὸν ποταμὸ, νὰ πάμε στὸ πέλαγο. Πρέπει νὰ δοῦμε τὴ μεγάλη τὴ Ρωμιούση. Τὴν εἶδαμε, θὰ πῆς, χίλιες φορές με τὰ μάτια μας. Μὰ αὐτὸ δὲ σημαίνει. Ὁ σκοπὸς εἶναι με κλειστὰ μάτια νὰ τηνε δοῦμε, με τὸ νοῦ μας νὰ τηνε δοῦμε τὴ Ρωμιούση. Τὰ μάτια πλανεύουνε. Δὲ μᾶς λὲν τὴν ἀλήθεια πάντα. Κι ἀν τηνε λὲν κάποτες, ὁ νοὺς παραζαλλίζεται και τί νὰ πρωτοποιτέψῃ δὲν ξέρει. Τὸ καθαυτὸ τὸ ταξίδι γίνεται με κλεισμένα μάτια, τὴ νύχτα, μέσα σὲ τέτοια ρημιά.

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΦΥΛΛΑΔΑΣ

(Ἀκολουθεῖ)

ΑΡΓΥΡΗΣ ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ

Η ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ

ΤΑ ΑΝΕΚΦΡΑΣΤΑ

Ἀκουστε, ἀδέρφια, ἀκουστε. Ἀκουστε και φριζετε.

Χτές τὸ βράδι εἰμουνα παγεμένος στὸ σπιτί τῆς θειάς μου και κάθισα νὰ πιῶ τὸν καφέ, ποὺ μοῦ φτιαξανε. Ἦ μικρὴ μου ἀνιψιά καθότανε παράμερα στὸ τραπέζι και πολεμοῦσε νὰ μάθῃ ἀπ' ὅξω τοὺς χρόνους τοῦ ὄρω. Μιλοῦσα με τὴ θειά μου, γιὰ νὰ μὴν ἀκούω τίς ἀπελπιστικὲς φωνές τοῦ κοριτσιοῦ, γιατί, καθὼς ἔλεγε τοὺς χρόνους, μοῦ φαινότανε πὼς κάποιος τὸκαϊε με σίδηρο ἀναμμένο και τὸκαϊε νὰ σκούζει. Ὀποῦπα, ὄπωπας κ.τ.λ., ἐωρακῶς εἶην, εἶης, εἶη κ.τ.λ. Ὀφομαι, ὄψει, ὄφεται —τὸ δυκὸ δὲν τὸν θυμοῦμαι— ὄψομεθα, ὄψεθε, ὄψονται, ποὺ νὰ ὄψονται, Παναγία μου, οἱ δασκάλου τὴν ἡμέρα τῆς Κρίσης. —Καμμιά φορά ἢ μικρὴ μου ἀνιψιά ἄφησε τὴ θέση της, ζύγωσε τὴ μάνα της και κάτι τῆς εἶπε σταυτί.

Ἦ θειά μου ἀνατινάχτηκε φουρισμένη στὴν καρέκλα της και φώναξε:

— Μὰ πάλι σοῦ χάλασε τὸ ἀνέκφραστο;

Τὸ κοριτσάκι—εἶναι 12 χρονῶ και πάει στὴν ἔκτη τάξη τοῦ Ἀρσάκειου—κοκκίνισε, ξεροκατάπιε και πῆγε πάλι στὴ θέση του, χωρὶς νὰ πῆ τίποτα.

— Και τί εἶναι αὐτὸ τὸ ἀνέκφραστο, θειά; Ρώτησα γώ.

— Νά. Κάθε κορίτσι ἔχει ἀφημένα στὸ Ἀρσάκειο ἀπὸ ἕνα παντελονάκι μπλέ ἢ μαῦρο ποὺ τὸ φορεῖ στὴ γυμναστικὴ.